

Repliker och kommentarer

I den här avdelningen välkomnas kommentarer till tidigare bidrag och korta inlägg med ekonomisk politisk anknytning

SVEN GRASSMAN

Den avklädda bytesbalansen

Boken "*Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakthet*", utgiven av Statistiska centralbyrån, är författad av några av Centralbyråns skickliga betalningsbalansstatistiker – under överinseende av en officiös nationalekonomisk expertgrupp och i anslutning till utredningsdirektiv som måste ha formulerats med stor deliktess.

Boken kan ses som ett försök av professionen och förvaltningen att försona sig med god vetenskaplig sed och verklighetsbeskrivning efter ett decenniums politisering och desinformation om hur det står till med Sveriges utlandsaffärer, konkurrenskraft och finansiella sparande. Som så ofta är det som inte finns med i texten lika intressant som det som finns med. Jag ska visa hur boken silar mygg och sväljer kameler samt förklara varför det blivit så genom att sätta in boken i sitt sammanhang. Min kommentar får formen av några personliga reflexioner.

När olika författare – inklusive jag själv – diskuterar bytesbalansen i ett tioårigt tillbakablickande perspektiv så blir det mesta en fråga om politiska attityder – om redigering och om vad man vill och inte vill se under ett decennium av exemplös politisk brottning och omdaning

Fil dr SVEN GRASSMAN är forskare vid Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet.

förklädd till nationalekonomisk och statistisk terminologi. För att travestera ett känt uttryck av poeten Karl Vennberg: problemet för den intellektuella högern är hur man ska kunna hantera sin triumf – nu när man fullt ut lyckats med det politisk-konservativa korståg som inleddes vid mitten av 70-talet. Priset har nämligen varit högt i form av "extra-vetenskapliga utflykter" och "intellektuella skandaler" i samtida ekonomisk debatt – om jag får låna ett par uttryck från fjolårets Nobelpristagare (Solow [1987]). Robert Solow syftade främst på löneinflation och överansträngning som diagnos på det senaste decenniets makroekonomiska trauma. Till detta får man i det svenska fallet lägga den intellektuella skandal som går under namnet Sveriges bytesbalans.

Att sila mygg

Boken innehåller en noggrann diskussion om skillnaderna mellan Riksbankens och Statistiska centralbyråns grundläggande bytesbalansmetodik. Det är samtidigt en intressant genomgång av två vitt skilda ansatser för att mäta utfallet av utlandstransaktionerna – nationalräkenskapens och finansräkenskapens. Den förra tar i princip fasta på transaktionernas reala sida, den senare på deras finansiella sida.

Boken redovisar instruktivt metodologiska överväganden och ger mängder med tabeller och diagram som belyser skillnaden under senare år mellan de två mätsätten – såsom de idag tillämpas av de

Tabell 1 Summerad bytesbalans 1970-1985, beräknad med olika förutsättningar. Miljarder kronor.

	Andel i procent av BNP Löpande priser	Miljarder kr i löpande priser	Miljarder kr i 1980 års penningvärde
A. Hotbilder i samhällsdebatt och långtidsutredningar (B + ökade räntor)	4,0	283	273
B. Riksbankens valutastatistik (Officiell till 1980)	3,2	226	221
C. Officiell bytesbalans (Gäller efter 1980)	1,3	93	86
D. Inofficiell bytesbalans enligt IMF:s praxis	0,6	41	27

båda myndigheterna. Däremot berörs inte de groteska avvikelser som under ett decennium drev gäck med vår ekonomiska politik, nämligen innan Riksbankens metod i stor utsträckning anpassades till Centralbyråns metod. Dessa verkligt betydelsefulla förändringar i beslutsunderlaget för vår ekonomiska politik förbigås med tystnad.

Av *Tabell 1* framgår proportionerna både på den verkligt betydelsefulla inexacthet som satte sin prägel på diskussionen om svensk bytesbalans under lång tid och kvarstående möjliga avvikelser sedan de stora missförstånden klarats upp. Den skenbara exakthet som boken behandlar gäller om den officiella bytesbalansen (Alt C i tabellen) möjligen alltjämt slår fel med ett antal miljarder. Men troligen är det rent av så att en fullgod statistik enligt IMF:s definition skulle innebära att det kumulerade underskottet för femton år ligger tämligen nära noll – några promille av BNP istället för skräckinjagande fyra procent. Boken om den svenska bytesbalansens skenbara exakthet tar varken upp detta eller de redan tidigare gjorda stora omläggningarna av den svenska bytesbalansstatistiken och berör således inte de verkligt känsliga förhållandena från politisk och vetenskaplig synpunkt: man låtsas helt enkelt att den ödesdigra, skenbara exakthet – som gett bytesbalansen vetenskaplig legitimitet som politiskt tillhygge – skulle gälla enbart den nu kvardrojande finputsdiskussionen.

Det är detta som kan kallas sila mygg och svälja kameler. När man sent omsider vill försona sig med gängse begrepp och god vetenskaplig metod efter ett decenniums politisering, så gör man det på ett halvdant och hycklande vis.

Fem onödiga devalveringar?

Bokens titel är väl funnen. Under den borde vi istället ha fått en öppen, politiskt viktig och vetenskapligt ytterst intressant, diskussion om vad desinformation och ett fullständigt vilseledande beslutsunderlag under ett decennium egentligen inneburet. I stället för bokens diplomatiska tassande och undvikande av alla viktiga frågeställningar av makroekonomisk natur borde man ställt frågan om vad som hade hänt, om vi inte hade tillgripit fem devalveringar och de andra åtstramningsåtgärder som väsentligen motiverades med bytesbalansunderskotten. Varför har annars utredningen letts av tre nationalekonomer och SCBs vice generaldirektör?

Personligen har jag hela tiden haft uppfattningen att det är en destruktiv och helt felaktig ekonomisk politik som förts i bytesbalansunderskottens namn. De fem devalveringarna har bara givit oss extra politiskt beslutad åtstramningsinflation, onödigt höjda vinster och sänkta reallöner, endast hälften av liknande länders ekonomiska tillväxt – och lämnat oss med en oförändrat tillfredsställande yttre konkurrenskraft.

Det har kort sagt aldrig funnits något *svenskt* bytesbalansunderskott av nämnvärd storlek – och detta gäller således redan med den nu officiella metodiken. Vi har aldrig haft något underskott på grund av för höga reallöner, dålig konkurrenskraft eller för stor offentlig sektor. De begränsade underskott, som vi hade kring första och andra oljekriserna, var gemensamma för de oljeimporterande länderna och fullt acceptabla. Annorlunda uttryckt: *hela försämringen och därefter hela förbättringen efter respektive oljekris berodde på ändrade oljepriser*. Försämringarna berodde inte på någon specifikt svensk överkonsumtion, förbättringarna berodde inte på våra sparpaket och devalveringar.

Den som under åren följt min kritik av den ekonomiska debatten vet att jag på motsvarande sätt anser att den artificiella bytesbalanskrisen har sin motsvarighet i och kan generaliseras till hela den s k ekonomiska krisen. Det har enligt min mening över huvudtaget inte funnits någon svensk ekonomisk kris. Det har gått uppåt och nedåt konjunktorellt, i bytesbalansen och i andra storheter, men detta har inte varit svenskt utan gemensamt för industrivärlden – låt vara med vissa fasförskjutningar. Krisen har varit mer politisk än ekonomisk, mer skapad i debatt och journalistik än ett verkligt uttryck för den svenska ekonomins tillstånd (Grassman [1988]).

Det är t ex lätt att visa att vår inflation (den s k kostnadskrisen) 1974-75 var ungefär densamma, ja något mindre än hos övriga OECD ett par år tidigare, och att utvecklingen av Sveriges s k marknadsandelar i allt väsentligt företett ett naturligt och typiskt beteende – på samma sätt som bytesbalansen gjorde. Utvecklade länder som Sverige *ska* ju ha fallande exportandelar. Det har vi i stort sett alltid haft, både under det dystra 1970-talet och under det glänsande 1960-talet. Anledningen är helt enkelt att svensk export ska betala svensk import – inte Danmarks eller Koreas. Innebörden av de fallande marknadsandelarna är koncist uttryckt att världsmarknadens värdering av svenska exportprodukter är så hög att vi med en långsammare tillväxt av vår export (jäm-

fört med världens genomsnitt) ändå komfortabelt kan betala vår import. Denna import växer som bekant särskilt långsamt i utvecklade länder med förnämlig egen industri och där huvuddelen av BNP består av den importsnåla tjänste- och kultursektorn. Att se andelsförluster och dålig konkurrenskraft som orsaken till oljeunderskotten framstår mest som ett dåligt skämt. Men skämtet togs på blodigt allvar i tio år – och alltjämt finns finansministrar och ledarskribenter som kör med denna skröna.

Nyanseringen och tillnyktringen vad beträffar den s k svenska ekonomiska krisen, devalveringspolitiken och framförallt bytesbalanshysterin har emellertid blivit alltmer tydlig under senare år, både från fackligt håll och t ex hos Torsten Persson i den senaste debatten kring finansplanen hos Nationalekonomiska föreningen (*Ekonomisk Debatt* nr 3/88) Men i Centralbyråns bok finns trots den lovande titeln ingenting av detta.

Den dystra vetenskapen?

Nationalekonomi döptes för länge sedan till den dystra vetenskapen, the dismal science. Anledningen var då att den verklighet som studerades vetenskapligt och som kunde påverkas med ekonomisk politik tedde sig grym och dyster före jordbruksrevolution, barnbegränsning och rent teoretiska landvinningar rörande ekonomisk politik från John Maynard Keynes med flera. Jag har ibland under det gångna decenniet varit frestad att se nationalekonomi som den dystra vetenskapen, inte på grund av verklighetens utan på grund av vetenskapsmännens skröplighet – skröpligheten och politiseringen i själva tillämpningen av en förnämlig vetenskap.

En rad av nationalekonomins främsta vägröjare har under efterkrigstiden uttalat stor skepsis om gapet mellan teori och verklighet, om de statistiska signalernas osäkerhet och mycket av det akademiska teoretiserandets bristande relevans för den ekonomiska politiken. I de stora vetenskapliga och empiriska frågorna har von Neumann, Kusnetz, Leontief, Solow och andra ibland intagit en nästan agnos-

tisk attityd och ställt frågor om sina egna livsverk och inför nationalekonomins möjligheter som sådan. Då har de ändå aldrig upplevt eller ens hört talas om sagan om den svenska bytesbalansen och våra fem devalveringar.

Ord som budgetunderskott, konkurrenskraft och sparande missbrukas världen över och de statistiska beslutsunderlagen för ekonomisk-politiska åtgärder är ytterligt oklara och ofta systematiskt felvisande. Felaktigheterna i den svenska bytesbalansen – den allra mest tvingande och till synes exakta piskan bakom ett decenniums ekonomiska politik – framstår närmast som en karikatyr jämfört med den osäkerhet och de missvisningar som de nämnda utländska vetenskapsmännen bekymrat sig över.

I svensk ekonomisk debatt har de viktigaste problemen helt enkelt tigits ihjäl. Och när man till slut producerar en bok om bytesbalansens skenbara exakthet, så nöjer sig denna med att energiskt ta itu med tämligen triviala statistiska problem vid sidan av de verkligt stora frågorna...

Riktig slutsats

Trots allt arbetar expertgruppen sig fram till slutsatsen att bytesbalansunderskottets roll som underlag för den ekonomiska politiken inte kan accepteras. Slutsatsen påminner om min egen mer poetiska och

patetiska vädjan i slutet på en artikel i denna tidskrift för tio år sedan (Grassman [1977]):

"Som det nu är seglar vi efter stjärnor som inte finns och en kompass som visar fel!"

Utlandsskulden omdefinierades som bekant mer än t o m bytesbalansen, efter att ha gjort god tjänst åt allmogens krismedvetande. Man bytte helt enkelt tecken, ett av vetenskapens allra svåraste nummer.

Men att några av oss från början visste hur det stod till med den skenbara exaktheten kunde inte hindra fem devalveringar och ett decennium av "sparande". Vi fick en ekonomisk politik som förvandlade världens rikaste land till ett låglöneland och ett paradiset för aktie- och fastighetsägare – med hälften av OECDs ekonomiska tillväxt.

Referenser

- Bergman, B, Fastbom, L & Ringqvist, M,[1987], *Beräkningen av bytesbalansen – en skenbar exakthet En utvärdering av statusken; begrepp, metoder och resultat*. SCB, Stockholm.
- Grassman, S,[1977], "Utlandsskulden och bytesbalansen – fantom och godtycke". *Ekonomisk Debatt*, Årg 5, nr 5.
- Grassman, S,[1988], *Bokslut. Essäer om aktier, vaxen, kultur och miljö*. Seeligs, Stockholm.
- Solow, R, [1987], "The Conservative Revolution: a Roundtable Discussion". *Economic Policy*, Oct.